

ՏԱՍՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

ՄՇԽԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ. կես տարեկան 6 ռուբլ.
 Առանձին համարները 5 կոպեկով
 Քիթիխում գրում են միայն չարագրառան ձեռ.
 Օտարապետացիք պետք են ուղարկել
 Եղևույթ. Редакция «Мшак»

Խնայողությամբ լույս է տեսնում 10—2 ժամ
 (Ռոսի կիրակի և սուր օրերից)
 Յայտարարման ընդունվում է ամեն լիցուով.
 Յայտարարումները համար գնացում են
 խոսքով լույսին 2 կոպեկով:

ԲՈՎԱԿԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ. կոպիտան մասուր
 Նամակ շին-նախնայանից Նամակ Ուղարկիչ
 Ներքին լուսեր—ԱՐՏԱՒՈՒՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ. Յայտարարում
 Արտարիչ լուսեր—ՆԵՄԱՆՔԻՆԵՐ—ԱՐՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ.— ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
 ԿՈՎՈՒՄՆԵՐ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ

ԿՈՎՈՒՄՆԵՐ ՄԱՍՈՒ

«Кавказ» լրագրում կարգում ենք հետևյալ յոգու ամբը:
 Նախկին ժամանակում մեր տեղական լրագրիցում առհասարակ տպում էին իւրաքանչիւր միայն տեղեկութիւններ երկրիս տպագրական գործի ընթացքի մասին, բայց այդ տեղեկութիւնների կցկուտը լինելու պատճառով, ընթերցողի առաջ չէր ներկայանում մեր հասարակութեան մասուր կեանքի այդպիսի նշանուր կողմի ոչ ընդհանուր պատկերը, ոչ էլ մասուրի զարգացման յարաբերական աստիճանը կոպիտում առհասարակ, իսկ մասնաւորապէս Քիթիխում:
 Ներկայումս մեզ հազարից են շատ հետաքրքիր փաստեր կոպիտան մասուրի մասնակից զարգացման մասին, որպէս արտայայտողներ տեղական տպագրականութեան մասուր պահանջներին, զանկ արտարին, քանակական կողմից, որոշման միջոց իւրաքանչիւրի Զենք կարող մասնակից շանել

մեր ընթերցողներին այս տեղեկութիւններին 1880 թ.ին փոխարկուած սահմաններում բոլոր պարբերական հրատարակութիւնների թիւը 30 էր. զրանցից առաջ լիցուով 21, հայտ լիցուով 5, քրոջ լիցուով 3 և թուրքաց լիցուով 1: Քեկտ փերոյիչեալ հրատարակութիւններից մի քանիսը տարիայ ընթացքում զարգարում էին, բայց նրանց փոխարին խնայել նորերն էին հիմնում, այնպէս որ նրանց ընդհանուր թիւը—30 արդէն տեղական մասուրի նշանուր արդիւնաբերութիւնն է ջոյց տայիս, մասնաւոր ար մեր երկրում սեփական պարբերական հրատարակութիւններից շատ և շատ աւելի կարգացում են առաւ մայրաքաղաքների և օտար լրագիրները: Վերջիչեալ 30 հրատարակութիւններից կառաւարչական էր 6, իսկ մասնաւոր և հասարակական—24. զրանցից տեսանքների բաժանելով էին ընդհանուր-գրականական—21, մասնագիտական 9. ամենօրեայ—7, շարժական 9 և միամտեայ կամ անորոշ ժամանակներում հրատարակող 14: Բոլոր այս հրատարակութիւնների կենտրոնը քննարարութիւնն է, որպէս մեր երկրի մասուր և կառավարչական կեանքի միջնակետ. բոլոր ամենօրեայ և այլ հրատարակութիւնների մեծ մասը Քիթիխում է փերտարում, բացի 7-ից, որոնք հրատարակում են զաւանդներում, որով մեր քաղաքը, Պետերբուրգից, Մոսկուայից և Վարշաւայից յետոյ կայսերական մէջ պէտք է շարորդ

տեղը բաժնի, բարձր կանգնելով Սեղաւից, Բիզուլից և բոլոր համարաբանական քաղաքներից, որոնցից ոչ մէկը չէ կարող հաշուել իր մէջ 23 պարբերական հրատարակութիւններ: Այս թիւից ընդհանուր ջնդուրայի սակ դուրս են գալիս 14 հրատարակութիւններ, իսկ մնացած 9 հրատարակութիւնները ազատ են ջնդուրայից, որովհետեւ պատկանում են կառավարութիւնից թոյլ տուած զանազան ընդհանրութիւններին, կամ կառավարչական հիմնարկութիւններին: Նահանգական քաղաքներից սեփական հրատարակութիւններ ունեն միայն 6 քաղաքներ՝ Քիթիխ, Վլադիկաւկաս, Ստաւրոպոլ, Նիդեռնոօզար, Բազու և Երևան: Փերջիւր հրատարակում է հայտ լիցուով (Պսակ). հետեւաբար նահանգական և զաւաստական կենդանների կէտը գրկիւած էր որ և է տպագրական օրգանից, որոնք են՝ Քեմեր-Նան-Շուրա, Նիսապետապոլ, Քուիտայիս, Կարս և Բախուսի Բայց պէտք է յիշել, որ ներկայ տարուց Բազուր մէջ սկսեց զարս գալ «Կասպի» լրագիրը և գարնեալ մտադրութիւն կայ հրատարակել Երևանում—Առողջապահական Քերթ՝ Եւալում—Գործ՝ Վլադիկաւկասում—ՅԱՆԱԿԵՐԱՅԵՆԻ ԽՈՏՈՒՆ՝ Քուիտայիսում—«Երօս» (Աշխատանք) և այլն: Այդպիսով, մեր պարբերական մասուրը մասին տպագրում մեծ առաջադիմութիւն է խոստանում: Չէ կարող չապշեցնել մեզ միայն մահապատիւների յաճախ անշարժութիւնը,

որոնք բաւականաւոր են շարժական մեկ թերթով, որը հրատարակում է Եջիս (Արշալոյս) անունով:
 Նշանակա հետաքրքիր են կոպիտան աւելի ծանր մասուրի ընթացքի մասին տեղեկութիւնները, որը արտայայտում է զերբերով և բրոշիւրներով: Տպագրական գործի այս միջոցի մէջ ևս կոպիտում չէ կարելի նշանուր առաջադիմութիւն չը ներկատել: Այսպէս, 1880 թ.ին զրքեր և բրոշիւրներ բոլոր լիցուներով 300 հասանելի էր. այն ինչ 1874 թ.ին նրանց թիւը 65-ից չէր անցնում, որին ջնդուրայով սնցած հեղինակութիւնների քանակութիւնը համարեա 5 անգամ մեծացաւ, այսինքն՝
 Առաջ լիցուով առանձին հեղինակութիւններ 1,876 երևաներով, 65 հաստ
 Վրաց լիցուով առաւելապէս բրոշիւրներ 6,529՝ երես. 134 հաստ
 Հայերէն լիցուով առաւելապէս բրոշիւրներ 7,325՝ երես. 96 հաստ
 Քուրքաց լիցուով առաւելապէս բրոշիւրներ 83 երես. 5 հաստ
 Կառավարչական և զանազան գիտական ընդհանրութիւնների հրատարակութիւնները չեն մտնում այս հաշուի մէջ: Այնու ամենայնիւ, արդէն փերոյիչեալ փաստերի հիման վրս կարելի է այն եզրակացութիւնը դուրս բերել, որ տեղական գրականական զարմունքները արտայայտում է գրիտարակա պարբերական մասուրի մէջ, և

ԴՆԻԻՐ ԲԵԿ

Պ Ա Տ Մ Ա Վ Ա Ն Վ Ե Ղ
 (1722—1728)
 Ի Բ

Ես նամակս կերպով անցաւ իմ պատուական այն մասը, թէ վրաստան զարուց շատուրդիս ներգաւանդները նպատակեցնել իմ փոքր թիւին մտնել իր ստորագրի այն շաւրի մէջ, որ բնական նամակագրութիւն արարաւ նրան զկողմ առաջադիմութեան և միջոց վրայ մեծ պարտի երկրորդականը լինելու բարձր աստիճանին նայեցնել նրան: Այժմ կրկին փերագաւանդով մեր վկայ ընդհանրում տեղը, անհնար, թէ ինչ կարգաբարձիւններ արեց Կապիթ թիւը իր իսրիկում Ստեփաննոսի նամակը ստանալուց յետոյ:
 Նամակարկերի նկատ զիշեւոյս առաւելան պատու Միտիխար սպարապետը, փախկնում իր երկայն կարգիւ մէջ, միայնակ զիւում էր զկողմ թիւի սուտը: Իսկ փոքրիկների մէջ ոչ ոք չէր երևում. բոլորը անձնիկ տարափոյ շաւրի, մտել էին իրանց խրճիթները: Ես գնում էր մեծ անհանրութիւններ: Թիւի արած խոստումը, թէ առաւելան կը պատմէ նրան Ազատու զարմանալի «գաղանկեր», ստասիկ նետաքրքրում էր նրան: Ինչը կարող էր բերել այդ սիւնեցան վրայ երկրորդ, մտնում էր նա, ինչ գործ կարող էր անենալ այդ ծածկաժող երեսուցորդ թիւի նաւ և թնու զիւրը, միայն թիւի բոլոր հիւրերը ստանում էին, խոսում էին, արտաբանում էին, ինչք թիւը այնպէս սխուր էր և զանազաններ, կարծես, մի տեսակ անհուն

պատ մասնակցութեան մէջ: Ապաւանտ պէտք է մի բան լինի և զուցէ խիստ կարեւոր բան, մտնում էր նա, փերթանելով իր շաւրը զիւր թիւի սուտը, և անցնելով զիւրով պատում փոքրիկների միջով:
 Միտիխար սպարապետը ընդի սիւնեցի էր, տեղային մի զին. իշխանական սուտից շատուրդում: Ես վրաստանում ոչ մի պատում չունէր և ոչ կանխում էր ընդունել: Քէ թնու նամար այդ երեկի վարաստակար թուղի էր իր նայելիքը:—Ոչ ոք չը գիտէր: Երբ կենդանի պատմութիւնը ծածկեց իր խորին միտքեան մէջ: Միջոցեթում արքում էր նա որպէս մի ստարական հիւր և խիստ մտ յարաբերութիւններ ունէր վրայ մեծ պարտի նաւ: Երբ տարիքը շատաւան և նոյնից նայիս անցած էր լինելու Միշակ նամակով թիւնուտ. բարեկալ մարդ որ սպարապետը, ախի՛ր խոխոտի զերով, որ սպրում էր նայելի մէջ երկիւր և պատկառանք: Երբ անուրդ սլապէս չին արտասանում մեր պատմողները, առանց աւելացնելու չքանց կամ այդ անպարտելի խոսքերը:
 Ես թիւի սուտ բախում գտաւ պատու Քեթիւանքին, որ իր առաջադիւր մէջ սիւնեցիկ նամակներ լայն, գնում էր զկողմ արտաստանը նաւերին կուտ ստաւ:
 —Իսրի լայն, Քեթիւան, ասաց նա, մտնելու շաւրով պատուին.— Թիւը շան է, թէ վեր է կայցել:
 —Աստուտ բարին մեզ, պատասխանեց պատուը, չուսում կերպով կանգնելով: Ինչ սիւն, իմ սեւ: Աստուտ զիւր, թան է, թէ արքում է: Կիւրը մեր գնալուց յետոյ նա երկրի անցում մնաց, միջոց առաւել նրաք փոխում էր: Ետոյ կանցեց ինձ, ասաց, «Թեթեան, ևս ուղում եմ մի փոքր նազոտանալ. ով որ գալ» թիւի ինձ չը զարթեցնէր, իսկ եթէ սպարապետը գալու լինի, զարթեցնէր: Զիւրայ զուք կիւրք:
 —Այո, ևս կիւր, զու իս անանում ես, որ

կիւր, զի, գնա զարթեցու, իմ սիւնի Քեթիւան, ասաց սպարապետը, երբ տեսաւ, որ պատուը տեղից չէ շարժում:
 —Կը գնամ, ցուց աննեմ, կը գնամ, ասաց պատուը, իր շաւրը ուղղելով զկողմ արտաստանը.— Բայց այդ կուտը ամենի նաւերին սուտ, յետոյ կը գնամ, ցուց աննեմ:
 —Իսկ ես այս աննեմի սակ կանցնամ, պիտի սպասեմ, սիւնի Քեթիւան, նայեցնեց սպարապետը, փոքր ինչ զարթեցնելով:
 —Ինչու էր պատուը, ցուց աննեմ, եկէր ինձ նաւ, ամենեւեկ կուտը սուտը, այնուց նաւերի մտ ծածկեմ է, չէր թրջիլ, ցուց աննեմ:
 Ապարապետը նկատելով, որ պատուը կանխում էր զիւր ասալ նաւերին մի ծառայութիւն անել սալ և յետոյ զարթեցնել թիւին, այլ ես չը սպասեց, մտաւ նրա ընդունարանը: Բնուարանից, որի մտ ծածկ է մեր ընթերցողը, մի նկզ գաւ ստանում էր զկողմ թիւի նմարներ, որը մի և նայն մասնակ վրայ առաջին արտական մարդու կարիքնում էր: Ապարապետը մի շանի անցում շաւրից զուտը: Ետում յայտնութեան չեմքի վրս թիւը: Երբ յոյնած, զանախափ զկերպի երևում էր, որ նա անորոշ զիւրը կամ ամենեկին ինձ չէր, կամ փոքր ինչ նիւնի էր միայն ասանց նամակելու:
 —Կու նրանց ես, ինչ է պատուել թեզ, նայեցնեց սպարապետը յետ-յետ շաւրիւով.— զու ամենեկին թեզ նամակ չաւ:
 —Ներս եկ, այստեղ անելի լաւ է, խոսեց թիւը, կարծես չը լսելով, թէ ինչ նայեցնել իրանց:— Եսալի, այստեղ ոչ ոք չի խոսեցարի մեզ: Ես ջոյց ասեց ժողովի ստիւտը, որի վրս պատկում էր ինքը:
 Ապարապետը չը նազոտանալով, զարնեալ նայեցնեց.— Թեզ նաւ, երեկ, մի վառ բան է պատուել:
 —Ինչիւր բան չի պատուել, միայն զիւրը

անընտ կտ անցկացնել.— Եսալի, ասաց նա, կրկին ջոյց սալով ստիւտը:
 Նմարներ ստիւտակից չիւմած փոքրիկ աննեակ էր, որի մի նամակ լուսանաւոր բոցում էր զկողմ պարտեցը: Կրտում որը բոլորովին անպատմ լինելով, նեզ լուսանաւորից մտնած ազատ լայնը բոլորովին անզոր էր փանելու սենեակի միտքիւր:
 —Կու, կարծեմ, ինչ որ ասելու ունէր ինձ, նայեցնեց սպարապետը, նամակով ստիւտի վրս:
 —Այդ մարդը ինչու նամար է եկել, նրա վերջին նայից Ազատու մտնել էր:
 —Կարգա այդ նամակները, յետոյ կը խոսեմք, ասաց թիւը, սալով նրան Ազատու թերած նամակները: իսկ ինչը զուտը գալով նմարանից, նա իր ծոռաներից մէկին կանցեց, կանցեալուց ընդունարանի գրանք, պատուիրելով, որ ոչ ոքին ներս չը թաղել:
 Ապարապետը մտնեցաւ լուսանաւորին, սկսեց կարգու: Երբ զիւրը, նամակների բոլորագրութեան նամակնա, ընդունում էր երբեմն արխուր, երբեմն ուրախ, երբեմն բարեկցաւ արտայայտութիւն: Աթէ նա լինէր ստաքարին, շատ յարգանքեղ մարդերից, երբ թիւը կրկին վերագրանա իր նմարներ, կը զրկել նրան, և նամ բարեկամ կաւել: Եւր իս որ արման ներ զպատում, գնանք... Բայց նա խիստ սաստարտութեանը նամակները մի կողմ զնելով, ասաց.
 —Այժմ նամակում եմ, թէ ինչու զիւրը անընտ ես անց կայցել... և մի և նայն մասնակ նրա խորտիտուրդ ուղերի մէջ շոցաւ ուրս խոթեան անաւ մի բան:
 Այրան սպարապետը խոնկ, բարեկարգ, զրգոյշ և խոր մտնող մարդ էր, այնքան թիւը սկզբից երկար մտնել չէր սիրում: Ես մտնում էր գործը սկսելուց յետոյ, բաւականաւորով մի շանի անհանելու նախապարտաւորութիւններով միայն: Երբքը գործ ջոյց կը տայ— զրս մէջ էր նրա զարմելու եղանակի բուն

մասամբ միայն զբաղվել մեջ, որոնց մեծ մասը վերաբերում է հայոց պարզապես գրականությանը...

Գրականության զարգացման համեմատ, որի կենտրոնը Թիֆլիսն է, բազմապատկեցաւ և նրա ազդեցութիւնը, լրացրաւ...

Այս հիմնարկութիւններէ մեծ մասը առաջինը ունի արտասահմանից բերած գրքերի և միայն մասամբ ուսուցող (գլխաւորապէս դասադրբերի) և տեղական գրքերի...

գաղտնիքը: Եւ նաեւեւով իր սովորութեանը, նա մի առանկին վերաբերում կանգնեց սպարապետի առջև, և անմեղատաւ ծախքը երկարեց, սասց:

—Նմանք, բարեկամ, նայրինքը կուլում է մեզ... Ազգայնացեալ խոյնը չը պատասխանեց, որովհետև այդ միջոցում ազնուիք ձայն լսվեցաւ...

—Ինչու չէ՞ Նա զվզեցութիւններ անել սիրում է, միայն զարտակ բաների վերաբերութեամբ, բայց ծանրակշիւ նայրերում նա ստակի ծածկաբաւ է:

—Նմանք, բարեկամ, նայրինքը կուլում է մեզ... Նմանք, բարեկամ, նայրինքը կուլում է մեզ... Նմանք, բարեկամ, նայրինքը կուլում է մեզ...

Այդ խոսքերը մոգեմարտ միջոցին, նրա աչքը ընկաւ թէկէր երեսին: —Ինչու ես սեխը այգիս թթուացրել, նայրինքը նրանից:—Ընք լինի թէ փոս երազ ես տեսել: Ամառն ո՞վ կայ, նա ձեռքը մեկնեց զվանդանը:

6975 հատարներ և տասը հազարուորս քրիստոնէսներ: Բացի դրանից արեւմտի գանձապահան արքեպիսկոպոս (Նոստաներ, պատկերներ և այլն) 3,642 անուններով և ահա զին քանակութեամբ քրիստոնէսներ: Արեւելեան լեզուներով, զիտաւորապէս Կ. Պոլսի միջով, 1874 թ.ին ստացված էր կոպիտաւմ 10 անուններով պարբերական հրատարակութիւններ, իսկ գրքեր և բրոշիւրներ 205 անուններով 264 հատարներ, անցեալ տարի առաջինների թիւը հասաւ 14 անունների, իսկ երկրորդների թիւը—793 անունների 1086 հատարներով և 28,967 քրիստոնէսներով, զորոնց թիւում միայն հայերէն գրքեր և բրոշիւրներ կան 619 անուններով, և վրաց—միայն 11 անուններով: Արեւելից երեւում է, որ հայոց արտասահմանեան մամուլը շատ զարգացած է, մասնաւորապէս Կ. Պոլսում, Վենիցիայում, Վիեննայում և այլ կենտրոններում, այն ինչ վրաց մամուլը, որ շատ բնական է, ահա մամուլաբանութիւն է միայն Ազգայնականութիւնը, կամ աւելի ծիշաւը, Թիֆլիսում:

Կոստան չը կայ, որ Արեւմտեան գրականական հեղինակութիւնների այցապիտի նշանաւոր հասանքը նայրեալս զորեղ կերպով ազդում է կոպիտեան ազգայնականութիւնների մասաւր արքեպիսկոպոսութեան անկաւր վրա, որ անկախամ փայլուն ապաւոյ է սպասուած Յուսում ենք, որ մի և նայր չէ կարելի տեսլ արտասահմանից բերվող մահմետական գրականութեան մասին, որը ստատիկ ազգաս է բազմաթիւութեամբ, որովհետև մահմետականների համար երկիրս բերվող բոլոր գրքերը հազիւ հարիւր անուններ կուսենան, թէկզեա, քրիստոնէսի թիւը, մամուաւնը զորանի, համեմատաբար ահազին է:

ՆԱՄԱԿ 21 Ն-ՆԱՍԻՂԻՍՆԻՅ

Մարտի 10-ին

Մարտի 2-ին գիշերվոյ ժամի 11-ին նեազիր տիրաւի լուր բերաւ Նախիջևան, մեր ա-

—Այ՛ տը, սպարապետն է միայն զմանք, սասց թէկէր, նրա ձեռքից բռնելով: —Հիմարեա, չը գիտեմ, թէ ինչու այդ մարդու երեսը տեսնելիս, ինձ միշտ թւում է, թէ տեղաւորի առջև չարած, ես խոստովանում եմ իմ կին ու նոր մեղքերը, պատուած եմ իմ երեւելի ու աներեւոյթ յանցանքները:

—Կա, գնանք, շատ դուրս մի սուր, սասց թէկէր ձիւնազելով, եթէ երկար կը մնա այստեղ, անկրեւ բոլորովին կը թրջէ քեզ: Անկրեւ զեա մազվում էր, Բայրեղուր իրեանը զեա կանգնում էր, բարեւ և չուրը նրա զանգրանիւր ետախնդրու մազերից տասաութեամբ կարկիցվում էր, Նա ներս մտաւ ընդունարանը, ետախնդրին կարեց մի ցցից, որ ցամաքի, յետոյ մտաւ թէկէր ննջարանը: Տեսնելով այնտեղ սպարապետին լուս մտախնդրեան մէջ, սասց նրան:

—Շատ մի մտածիր, շատ կը պատուես ոչխարից կիտայ գեղերն է պատկանում, ամ շուտ, նա կուլաւ: Ապարապետը ոչինչ չը պատասխանեց, միայն նայեց նրա երեսին և ձիւնազեց, իսկ բարձեան զլինքը, մի քննական նայացք ձեղնով փայրիկ աննեակի շարքը, սասց նրանց:

—Ի՞նչ ինչու էր մտել այդ ծախք, էլ ինչ սասանաներ ունիք նայրեալս: —Նախիր, շատախոս, նամերութիւն ունեցիր, սասց նրան սպարապետը, ձեռքիցը բռնելով և բարձ ստով զեղի ստիտար, որի վրա ինքը նստած էր:—Ես զարմանում եմ, թէ զու ինչպէս ես նամերել քո մեր արգանդում:

—Յովնան մարգարէն ինչպէս երեք որ մնաց ձուկի փորում, իսկ ես, կարծեմ, նրանից աւել չեմ մնացել, պատասխանեց նա, նայրեալս ձիւնազելով և նստելով սպարապետի մաս: Թէկէր զեա ոտքի վրա էր, նա զարմաւ իր կրեւրին, նայրեալով, թէ չէին ցանկանայ մի փայրիկ ծախմանից անել:

մեկուս տրեւի թագաւոր կայսրի մահման մտախնդրեալս: Արզն ժամը 12-ին գիշերվոյ կատարվեցան հայոց և ուսուցող եկեղեցիներում և մահմետականների ազդեցութեամբ մազմանքներ Նորին Մեծութեան Ալեքսանդր Ալեքսանդրովիչ երկարակեցութեան համար և նոյնպէս ի Տէր նանգուցեալ թագաւորի յիշատակին: Միւս օրը երգում առեցին նոր կայսրին տեղիս զորքերը, իսկ մարտի 4-ին երգվեցին միւս ծառայողները և բազմաթիւները:

Ինչպէս առաջ գրում էր մեզ, տեղիս նոյնը ուսուցիչների ուսուցիչները տանելով են զուրբայի շինութեան խոնարհութիւնը: Ուսուցիչներից միւր չը զիմանալով այդ խոնարհութեանը, որ կարացաւ և զգնելով Նախիջևանից թողեց մեր քաղաքը և գնաց իր նայրինքը: Միւս ուսուցիչն էլ անցաւ, բայց զարմեալ նամերում է:

Ուսուցիչների նպարտութիւնը մտարված է նրա ֆինանսական փոս գրութիւնից: Քաղաքիս մի քանի ազաները խոստացել են նրա փոխարէն ուղիւ զորացին, բայց նրանց խոստումը լակ խոստում մնաց: Չարմանալի է որ այստեղի նայ նասարակութիւնը քեզ անկաւր նամար չէ իմալում իր ունեցածը, իսկ իր որդիների աւագութեան մասին նայ տանելու և ուսուցիչները բարեկարգելու մասին չէ էլ մտածում:

Փետրվար տեւի 19-ին տեղիս օրորդական զորացում միակախեալ էր, որից զուրջաւ մաս 140 բարձ արդիւնք: Չարմանալի է որ փոյ տուողների մեծ մասը տեղական թուրքերն էին:

Չարմանալու Սարախանդեանը վերադարձաւ իր արձակուրդից: Յոյս ունենք որ նա կը մտարերի մեր կիտարանը զարցնելի մասին և նրանց կարիքը կը լրացնի: Պարտք մինչև այժմ յայտնի էր մեզ իր զարմանելութեամբ և ետանդով: Այժմ ունենք ուսուցող լեզուի ուսուցիչ և մի վարձուի, իսկ նայոց լեզուի, կրտսի և թուրքական գասաութիւնը զազարել են ուսուցիչ նեաւանալու պատեաւով:

Երեսնի թեմական տեւի օգնական պ. Պաշտեանը կարգուով (Մշակի) № 31 մէջ Ալեքսարսի գիւղի ուսուցիչների վերաբերեալ լուրը, գրել է իր այստեղի օգնականին քննելու զորքը և ստիպելու ալիարաքցիներին զարգակել ուսումնարանի շինութիւնը զարրից, նորից նասարել աշակերտներին, կամ բոլորովին փակել զարցը: Բայց թէ օգնականի օգնականը ինչ է անում, յայտնի չէ: Մի քանի շար լեզուներ պատեաւով

—Ես բոլորովին խուսար եմ, սասց նրան իշխանը:—զուրխ սպարում է այս գիշերվոյ շատ խանուց, ինձ առաջ խուսարութիւնից զուրս թերեք, յետոյ ինչ որ սուլու լինէր, կուտեմ:

Թէկէր ձեռքիցը թախանալեց և նրա ծախ սուլու ձայնից ծառան ներս մտաւ: —Մի չի: արազ առէք մեզ, նրանցից ծառային:

—Այ՛ ոչ, նրա խուսը կարեց իշխանը:—զրանց ձեռքով բերված արազը ինձ խուսարութիւնից չի նանի, թող այն քաներից մէկը թերէ:

—Կու յախեան այսպէս ջանել կը մնա... Նկատեց նրան սպարապետը փոքր ինչ կեա նասարով:

—Ինչու, պատաւ մին զարի չի ուտի, պատասխանեց իշխանը սասցից վրաւորվելու:—Ես սրտով միշտ ջանել կը մնամ և այդ սպարելու անմարտիկացի եղանակն է կեանքի մէջ:

Այդ միջոցին Գեթիմանի նարանիցի մէկը, Կարան, արաղի չիչը ձեռնի մի փայրիկ ֆինջանի նեա ներս բերեց: Պարսից թագաւորի բարձեան զլինքը ստիպեց նրան, որ իր ձեռքով լինէր ֆինջանը, և իրան սույ: Կարան կատարեց նրանաւը, և իշխանը մեծ սխորժակով խանդով, սասց:

—Ընայ զուրխ կարգի կընկիր, խուսարութիւնս անցաւ:

Թէկէր իր կողմից նրանցից Կարսին, որ նասարանիկի նամար ձուսանը պատարտեան: Երբ ձանկարանակ կիրել նեաացաւ, Բայրեղուր իշխանը բաւական լրջաբաւ զեղք ընդունելով, որ ամենկին սալ չիք զալիս նրան, զարմաւ զեղի թէկէր, նայրեալով:

—Ես ինչ որ քանի նասար աւանում եմ, գրուան ստեղք, ինչ կայ: Այստեղ, փոյ տուաւտեան, սպարապետը, քնտաւում եղած, եկել, նստել է:—այնտեղ, սխտաւանում, մի սրանցի անմարտի երիտասարդ է պուլված, խոսեցնում ես, խոսեցնում ես, մի բաւ անգամ չեա կարոց

են, թէ այդ աներ տեւի և նամերակի կարից չիթելով է պարտապաւ... Ազանել Բովսելֆեանցի տանը պաս բռնելու: Մեծը երկու երիտասարդները՝ Կապար Կ. Յովսէֆեանց և Միխիլար Բ. Գաւթիկեանց ստարագրութիւն քոյ արիւր վանայ մեր սովոր կարաց նամար: Ամենքը մեծ ուրախութիւնը ընդունեցին մեր ազգագուս առաջարկութիւնը և իրարանցիքը նուիրեց իրեն կարեաց շափ:

Որ և ուղարկեալ եմ խնդրագրութեանց 74 բ. 50 կոպ, նասուցանել ուր նարին է: Եւ ի միտաւութիւն նուիրատուաց բարեկանը սպարեց նրանց անունները: Առաւմեր նուիրատուաց, Սէրնայան և արկին Ազիլ Տէր-Բակրեանց 25 բ., Ազաւէ և արկին Մարթաւ Բովսելֆեանց 25 բ., Մարգարայ Նամապարեանց 6 բ., Մանուչակ Ամարեանց 1 բ., օրորդ Սոֆիա Բովսելֆեանց 50 կ., Սոզանն Տէր-Ստեֆանեանց 3 բ., Միտա Կիւրչաւեանց 3 բ., Պաշա Ներսէսեանց 3 բ., Նիկոլայ Բովսելֆեանց 1 բ., Սարգիս Բովսելֆեանց 1 բ., Գեղոյ Խաչատրեանց 1 բ., Կապար Կ. Բովսելֆեանց և Միխիլար Բ. Գաւթիկեանց 3 բ.: Ընդամենը գումարն է 74 բ. 50 կ.:

Կապար Կ. Բովսելֆեանց և Միխիլար Բ. Գաւթիկեանց:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Գնդապետ Գեղորդիցի որ ծանր կերպով վրաւորվեցաւ մարտի 1-ին եղեւնազորութեան ծաւանակ, զեա ես կուսանց է և նրան բռնելով է բռնկապետ Բուսկին: Կատարութիւնը նշանակել է Գեղորդիցուն տարեկան 6000 բարձ թուակ: Կապարեան կօթ, որ նայրեալս վրաւորված է եղել մարտի 1-ին, փասեղաւոր կերպով կուսանց է:

Գուրս քաշել սասանալի լակոսի թերեց, կարծես, սիրտը անտակ ծով լինի, ամեն բան խրատուզվում է, ամեն զազանից թափնված է այնտեղ... Թէ թէկէր և թէ սպարապետը նամարացան, որ իրեանը նախ քան իրանց մեա զալը, սխտաւում անմեղել է Ազատու նեա: Եւ որովհետեւ իրանց մէջ արզեն վեռել էին, որ նրան ես մասնակից անեն իրանց խորհրդին, այդ պատեաւով տուեցին նրան Ազատու թերած նամակները կարգաւ:

Նա մտեցաւ լուսամտալին և սկսեց լուսութեամբ կարգաւ: Չարմանալի փոփոխութիւն այդ միշտ ուրախ, միշտ անհոյ և կատակներ սիրող մարդու մէջ: Ընթերցանութեան ծածանակ նա մի քանի անգամ խորին կերպով նոյն յանեց, մի քանի անգամ արձակեց իւր նասուցանքներ, յետոյ նրա աչքերը լրջեցան որ սասուցով: Այլ թիտերի նական, երկաթի մաղը սկսեց երկիտայի նեաւ լայ լինել: Նրա սիրտը այնքան փոփոխ էր, նրա զգացունքները այն սասախեան սղնիք էին, որ չէր կարող գիտեալս կարծանալոց նայրեալիքի մահուան բոլը այդ նամակների մէջ նկարագրված անեւելով: Նա յախարք վեր թուաւ նստած տեղից, և իր թուր պատեանից զուրս քարշելով, զրեց թէկէր ստեղի մեա, ստեղիով:

—Ան քո խոնարի ծառան գնում է իր թուրը քո ստեղի մեա, սասալարկելով իր ծառայութիւնը:—Գնանք, ես պատարտաւ եմ, նայրեալի կուլում է մեզ:

Թէկէր զրկեց նրան և նամարեց: Այնուան երկար ու երկար նրանք խոսում էին և խորհում այն բոլոր կարգապարտութիւնների ու նասարապետութիւնների մասին, որ տեւից էր ցործ գնել նախ քան Արաստանը թողնել:

(Կը շարունակուի)